

7. POSTFAȚĂ istorică:

UN DODECALOG AL AROMÂNILOR*

sau

12 adevăruri incontestabile, istorice și actuale,
asupra aromânilor și asupra limbii lor.

*„Dați Cezarului cele ce sunt ale
Cezarului, iar lui Dumnezeu cele ce
sunt ale lui Dumnezeu“.*

(Matei, XXII, 21)

* Lucrare apărută prima oară în “*România literară*”, XXVI, 33, 1-7 sept. 1993; ediția a II-a, în volum, apărut în noiembrie 1996 la Editura *Sammarina*, Constanța (cu traduceri în franceză și engleză), sub titlul: **DODECALOG AL AROMÂNILOR/ DODÉCALOGUE des AROUMAINS/ DODECALOGUE of the AROMANIANS.**

CONFESIUNE

Acest **DODECALOG** al aromânilor reprezintă **credo**-ul meu științific asupra „fiiinței“ denumită „aromân“. El este rezultatul unui proces îndelungat, care durează de 68 de ani, de la nașterea mea, și care se explică prin:

a. o excelentă cunoaștere a limbii mele materne, vorbită în familie de părinții mei, Nico Caragiu¹ și Athinà Papastere², și de bunica mea maternă, Dhafna Pupti³, moștenire sfântă lăsată de stră-stră-strămoșii mei de 2000 de ani;

b. un respect fără limite pentru tot ce este „tradiție“, „lege“ transmisă din generație în generație, „mentalitate“ aproape imuabilă – deși foarte evoluată în comunitatea mea aromână, în raport cu altele – în f u n d a- m e n t e l e sale;

c. o competență științifică veritabilă, câștigată, treptat, datorită unui lucru serios și constant (1947-1995), condus, direct sau indirect (prin cărțile lor), de dascălii mei: Theodor Capidan, Pericle Papahagi, Tache Papahagi, Al. Rosetti, Iorgu Iordan.

*Având în vedere aceste date, în aceste momente de c o n f u z i e totală, creată de oameni care nu vor sau nu pot să respecte rezultatele științei (istorice/ lingvistice/ arheologice etc.), mă consider obligată – chiar dacă acest **credo** al meu va fi ignorat, criticat, distrus – să formulez ideile care mi se par a fi punctul de plecare în orice inițiativă, de orice fel; dacă nu sunt acceptate aceste a d e v ă r u r i e l e m e n t a r e, care nici măcar nu au nevoie să fie explicate, rezultatul, în orice acțiune, ar fi: o confuzie generală (din cauza amestecului de criterii – istorice/*

¹ n. 1899, Deniscu, Grecia; m. 1977, București, România.

² n. 1900, Hrupiști, Grecia; m. 1984, București, România.

³ n. 1873, Samarina, Grecia; m. 1953, Ploiești, România.

lingvistice/ geografice/ cultural-politice etc.–), create adeseori conștient, de toate „părțile“ implicate; fricțiuni etnice în țările balcanice; fără îndoială, s â n g e va curge din nou de toate părțile.

Îi rog pe cititori să parcurgă, cu răbdare, cele 12 adevăruri și să le judece numai la sfârșitul lecturii.

Îmi asum întreaga răspundere.

DIXI ET SALVAVI ANIMAM MEAM

Dodecalog

1. Aromânii (macedo-vlahii) și limba lor maternă există astăzi și de două mii de ani.

Tocmai de aceea se vorbește despre ei din secolul al X-lea, de aceea li se studiază de 200 de ani limba, este comparată cu altele⁴; de aceea se scrie o literatură în aromână și pentru aromâni, se publică reviste, se fac emisiuni radio-difuzate sau televizate în aromână și pentru aromâni; de aceea se fac Congrese ale aromânilor (De ce nu? Orice alt grup, constituit pe baza oricărui criteriu, o poate face: surzi, uriași din toată lumea – oameni ce depășesc 2 m, – grupuri religioase etc. se reunesc în Congrese Internaționale).

2. Aromânii sunt dintotdeauna sud-dunăreni.

Ei sunt continuatorii populațiilor sud-est europene romanizate (macedoneni/ greci/ traci/ illiri) sau colonizate de romani (în orice caz, nimic slav în această epocă): latina a asimilat o parte din aceste limbi autohtone. Acest proces s-a desfășurat pe un teritoriu destul de mare și de compact, care se întinde între Carpații de nord și până la sud de Balcani. Pe acest teritoriu s-a format vechiul popor român, destul de unitar la început (până între secolele VII-IX), mai ales din punctul de vedere al limbii.

⁴ Achille Lazarou, *L'aroumain et ses rapports avec le grec*, Thessaloniki, 1986. Titlul spune exact acest lucru: aromâna există și are raporturi cu alte limbi.

Dodecalog

3. Limba veche română (străromână/ română comună/ ~ primitivă/ protoromână) vorbită pe acest teritoriu era o limbă unitară.

Ea prezenta, totuși, diferențe r e g i o n a l e, datorate substraturilor și trăsăturilor caracteristice ale latinei vorbite de ocupanții romani. Și totuși, u n i t a t e a vechii limbi române, păstrată și astăzi, este surprinzătoare (în evoluția fonetică a latinei spre noua limbă, în tipurile morfologice și în realizările concrete ale morfemelor, în vocabularul fundamental identic, în evoluțiile semantice comune etc.).

Ceea ce este cel mai important este faptul că „Toate trăsăturile caracteristice ale limbii române, tot ce deosebește limba română de limba latină pe de o parte și de celelalte limbi romanice pe de altă parte se găsește“⁵ peste tot în română.

4. Unitatea teritoriului unde se vorbea româna comună a fost scindată de sosirea slavilor între Dunăre și Balcani.

O bună parte din populația românească veche a fost deznaționalizată, altele au fost împinse spre nord/ vest/ sud (poate, începând din a 2-a jumătate a secolului al VI-lea). Rezultatul: p a t r u grupuri de vechi români, deveniți, de-a lungul secolelor: ROMÂNII din nordul Dunării sau DACO-ROMÂNII (locuitorii Daciei), AROMÂNII (MACEDO-VLAHII, termen pe care îl prefer, căci evită confuzia: nu există „români <nord-dunăreni>“ în teritoriile unde au trăit și trăiesc *ar(u)mâni/ rrămăni*; dimpotrivă, *v(a)lahi*, da, căci cu acest nume au denumit și denumesc vecinii pe t o ț i români, din nordul și din sudul Dunării),

⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940/ 1976, p. 232.

MEGLENIȚII (MEGLENO-ROMÂNII/ ~ -VLAHII, strâns legați de aromâni), din Câmpia Meglen, la nord de Sârunâ (Thessaloniki), și ISTRIENII (ISTRO-ROMÂNII/ ~ -VLAHII), din Peninsula Istria.

5. Vechea limbă română s-a scindat în cele patru ipostaze actuale ale sale.

În ce privește limba, cu câteva excepții, marea majoritate a lingviștilor recunoaște existența unui trunchi comun, *româna comună*, care se continuă aproape neatinsă în cele patru ipostaze actuale ale acestei limbi comune, corespunzătoare celor patru grupuri de vechi români: *româna (daco-româna/ -v(a)laha)*, limba națională/ literară a României, *aromâna (macedo-româna/ -vlaha)* și *meglenita (me-gleno-româna/ -vlaha;* variantă a aromânei?), vorbite în sudul Dunării, în țările balcanice, și *istriana (istro-româna/ -vlaha)*, vorbită în Peninsula Istria.

Lingviștii au denumit aceste variante „dialecte“ și anume, „dialecte“ ale limbii *române*; în acest moment al expunerii mele, este nevoie să completez ultima parte a citatului din Pușcariu (al 3-lea adevăr din DODECALOG) cu textul următor: „...se găsește în cîteșipatru d i a l e c t e l e“ (s.n.). Eu însămi, urmând tradiția lingvistică românească (și străină, în această privință, referitor la latinitatea sud-est europeană), am folosit această terminologie, explicând, totuși, în cursurile mele studenților și mai târziu, în cartea mea, *Compendiu de dialectologie română*⁶, că este vorba aici numai de o *definitio nominis* și nu de o *definitio rei* (constatare ce aparține marelui lingvist francez Paul Meyer, formulată încă din 1875⁷). În ultima vreme, după câteva decenii de lucru, mi-am dat seama că problema se situează „dincolo“ de lingvistică. Într-un

⁶ Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.

⁷ *Ibidem*, p. 28-33.

Dodecalog

studiu din 1988⁸, aplicând a 5-a din opozițiile stabilite de Eugenio Coseriu „au-delà du structuralisme“⁹, ‘langue historique ~ langue fonctionnelle’, mi s-a reconfirmat opinia asupra inutilității discuției pe marginea limbii și a dialectului: româna comună este o limbă i s t o r i c ă, ce are un adjectiv propriu, limba *română*. Acest adjectiv aparține fiecăreia dintre limbile vorbite de *românii* (*vlahii*, pentru vecini) din nordul și din sudul Dunării, care sunt dialecte i s t o r i c e ale românei comune. Dar, pe de altă parte, fiecare ipostază actuală a acestei limbi istorice, româna comună, este o limbă f u n c ț i o n a l ă, o limbă care funcționează ca atare.

6. Aromâna este limba maternă a aromânilor, care le conferă conștiința lor etnolingvistică.

Este mijlocul folosit spre a se înțelege între ei, de secole. Este ceea ce le dă o conștiință etnolingvistică aparte, le conferă „la dimension de l’homogénéité donnée par l’ a l t é r i t é du langage, comme le dit Coseriu, en principe“¹⁰. „Altérité“ înseamnă aici „le fait d’être autre, caractère de ce qui est autre“ (cf. *Petit Robert*, s.v.); aceasta înseamnă că orice aromân, având o limbă *a lui*, se simte, în țările balcanice, un a l t u l, o ființă diferită de albanezi, de greci, de slavi, de turci. Tocmai limba lor este, fără îndoială, aceea care i-a înscris pe aromâni definitiv în istorie. Această calitate a limbii materne a aromânilor îi conferă „dreptul de cetate“, dreptul de a exista ca atare, de a fi vorbită, folosită pretutindeni – în familie, pe stradă, în biserică, în literatură –, dreptul de a fi analizată ca limbă funcțională, comparată cu alte limbi etc. Istoric, ea este o v a r i e - t a t e a românei *comune* (și nu a *românei* pur și simplu, căci aceasta este limba funcțională a românilor din nord).

⁸ idem, *À propos de la latinité de l’aroumain (à la lumière des dernières recherches)*, în RRL, XXXIII, 4, p. 237-250.

⁹ Eugenio Coseriu, *Au-delà du structuralisme*, în „Linguistica e letteratura“, VII, 1-2, Pisa, 1982 / 1983, p. 14.

¹⁰ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*; v. Eugenio Coseriu, *op. cit.* p. 14.

Această *română comună* este o etapă istorică necesară, *i n d i s p e n- s a b i l ă* în orice abordare a succesoarelor latinei orientale din nordul și din sudul Dunării (etapă care a fost totuși eliminată de unii dintre lingviștii români).

7. Există d o u ă categorii de aromâni: a. „autohtoni“ și b. în diasporă.

A vorbi despre aromâni „în bloc“ înseamnă a comite cea mai gravă dintre greșeli, cu consecințe practice dăunătoare în mai multe domenii.

Aromânii care locuiesc în țările balcanice (Grecia, Albania, fosta R.S.F. Iugoslavia, Bulgaria) sunt „*autohtoni*“, adică se găsesc, de la naștere (ca popor neo-latin), aproximativ acolo unde trăiesc azi (am pus cuvântul *autohtoni* între ghilimele tocmai din respect față de acei istorici/lingviști etc. care consideră că patria primitivă a aromânilor se afla undeva mai la nord de actualele regiuni în care trăiesc). Aici, acest cuvânt nu vrea decât să sublinieze diferența dintre aromânii care au rămas acolo unde s-au născut strămoșii lor și cei care au părăsit aceste locuri, aflându-se în *diasporă*).

Aromânii din ultima grupă, din *diasporă*, sunt cei ce se găsesc oriunde în lume (în țările din Europa, inclusiv în România, în cele două Americi, în Australia etc.).

8. Statutul aromânilor „autohtoni“ locuind în țările balcanice este cu totul diferit de acela al aromânilor din diasporă.

Aromânii din țările balcanice sunt *m i n o r i ț ă i* în raport cu populația majoritară din statul în care trăiesc. Această calitate le conferă *d r e p t u r i*, acordate în lumea întreagă, în orice țară, oricărei minorități. Dar este necesar ca *e i î n ș i ș i*, aromânii care trăiesc în *a c e l e* țări,

Dodecalog

să și le ceară, să încerce să și le obțină. Consider că orice intervenție venită din a f a r ă nu ar putea decât să înrăutățească relațiile dintre etniile balcanice. România mai ales, după părerea mea, nu trebuie să mai repete greșeala comisă acum mai bine de un secol și un sfert, intervenind în î n v ă ț ă m â n t (în r o m â n a l i t e r a r ă și, mai mult decât atât, predându-se exclusiv limba, literatura, istoria, geografia dacoromânilor, în timp ce copiii aromânilor își pierdeau limba maternă și nu știau nimic despre istoria lor, despre cultura și personalitățile lor..., nimic despre ei înșiși) și în b i s e r i c ă, unde se oficia slujba în limba română literară (rezultatul, un exemplu: biserica românească din Sofia–Bulgaria a fost clădită de aromâni, mai mult, singurele persoane, femei în vârstă, care asistau la slujbă, într-o duminică a începutului de septembrie 1989, când a avut loc, la Sofia, Congresul A.I.E.S.E.E., erau, t o a t e, aromânce – preotul român însuși dându-ne aceste explicații. Slujba era însă în limba română literară. QUID PRODEST ?). Evident, statul român îi poate a j u t a pe aromânii din țările balcanice cu cărți, burse de studii, învățători și preoți, dar aceștia trebuie să cunoască aromâna și să fie chemați/ acceptați de aromânii „autohtoni“. Românii din sudul Dunării nu țin geografic de românismul nord-dunărean, ci istoric, prin origine și prin unitatea de limbă și de nume; deci România nu are de ce să se amestece în procesul însuși: ea poate proceda ca orice altă țară, înrudită sau nu prin limbă (Franța, Italia, Germania, S.U.A., etc.), care își îmbogățește zi de zi patrimoniul cultural în t o a t e țările. A relua vechea acțiune culturală aplicată începând cu 1864 înseamnă noi asperități și fricțiuni, mai mult decât periculoase.

9. Statutul aromânilor aflați în diasporă (în România ~ în altă parte) are specificul lui.

Aromânii care locuiesc în orice altă țară din lume pot, dacă trăiesc în grupuri compacte și dacă o doresc, să se constituie în *m i n o r i t ă ț i* și să-și ceară drepturile. Situația aromânilor care trăiesc în România este, după opinia mea, cu totul diferită: acești aromâni au venit în România în mod *d e l i b e r a t*, nimeni nu i-a obligat să o facă. Ei au sosit aici având conștiința (inculcată, târziu, de intelectualii aromâni, români, străini, pe cale culturală, deci) că ei sunt români – ceea ce și sunt, istoric vorbind, – a fost *a l e g e r e a* lor. Să spunem însă că noi *t o ț i* cei care trăim în România, țara care ne-a primit, care ne-a oferit un acoperiș, o viață materială (care era foarte satisfăcătoare înainte de al doilea război mondial), o cultură, suntem *m i n o r i t a r i* în această țară? În care limbă George Vraca sau Toma Caragiu au devenit uriași ai artei scenice? Nu în româna literară? Toma Caragiu este născut chiar în Grecia și, prin țara sa de naștere, el aparține și acesteia (ca și George Murnu, Nicolae Batzaria, Marcu Beza, dintre cei ce au scris și în aromână și în româna literară; ca și Eugen Ionescu, care, invers, este scriitor de limbă franceză, mai ales, dar este român de origine; și nimeni nu se supără pentru asta).

Consider, de aceea, că a legaliza o comunitate aromânească *m i n o r i t a r ă* în România, astăzi, ar constitui cea mai mare absurditate a istoriei contemporane a aromânilor.

10. Numele aromânilor trebuie să fie **aromân** și **macedo-vlah**.

Se știe că *t o ț i* românii, nord- și sud-dunăreni, își zic ei înșiși cu un cuvânt care îl continuă pe latinescul ROMANUS¹¹. Se știe, de asemenea, că *t o ț i* vecinii îi denumesc pe *t o ț i* românii cu termenul germanic

¹¹ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, loc. cit.

Dodecalog

prin care popoarele respective îi numeau pe romani (*vlah*, cu toate variantele sale¹²). Cercetătorii i-au denumit, mai ales, MACEDO-ROMÂNI. Consider acest termen echivoc (cum am arătat și mai sus, adevărul nr. 4) și propun, de aceea, ca el să fie înlocuit prin MACEDO-VLAH, „compus“ pe care îl datorăm de altfel părintelui *Gramaticii aromâne sau macedonovlahe*, Mihail G. Boiagi¹³ (mi-am permis să fac o mică rectificare: *macedo-*, în loc de *macedono-*, și să adaug o trăsătură de unire).

Faptul de a folosi elementul *macedo-* nu trebuie să-i supere pe cei din țările balcanice: această denumire este folosită de cel puțin 200 de ani (exemplul lui Boiagi, 1813). Acest element, urmat de numele etnic, exclude orice confuzie: *macedo-slav* este altceva decât *macedo-vlah* etc. Dimpotrivă, utilizarea termenului *Macedónia/ Makedónia*, ca și adjectivul corespunzător *macedonean/ makedonski* crează multe confuzii. Se știe că *Makedhonía* este... „une macédoine/ salade de fruits, de légumes“, adică un amestec de populații. Tocmai de aceea, pentru ca informația individualizatoare a numelui etnic să fie păstrată intactă (altfel spus: pentru a se evita orice confuzie), trebuie ori să se dea alte nume, ori să se adauge la numele etnic un atribut situațional. A da numele *Makedónia* unei republici slave create după război și care are frontieră cu o provincie grecească (las la o parte aspectul istoric al problemei) care se numește tot *Makedhonía* înseamnă a crea confuzie (situația este identică, aproape, cu aceea care s-a produs, tot după război, cu termenul *Moldova*: s-a „furat“ numele unei vechi provincii istorice din România și s-a dat altei provincii românești – furată ea însăși de sovietici, creându-se... noua „Republică Sovietică Socialistă *Moldovenească*“, această provincie/ republică nou creată având, de fapt, numele ei propriu: ea se numește

¹² V. noi date și interpretări în expunerea mea (făcută la Sesiunea științifică organizată de Secția de Filologie și Literatură a Academiei Române, 31 oct. 1994), *Varietatea limbii române*, în volumul *Limba română și varietățile ei locale*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 22-29.

¹³ Mihail G. Boiagi, *Gramatică aromână ică macedonovlahă*, Freiburg I. Br., 1988 (cu titlul tradus de Matilda Caragiu Marioțeanu după original), sau *Gramatică română sau macedo-română*, ediția Per. Papahagi, București, 1915 (cu titlul dat de editor).

dintotdeauna *Basarabia*). Deci: *Macedonia* ~ *macedonean* = echivoc (*Moldova* ~ *moldovean* = echivoc)! Repet: CUI PRODEST ? În orice caz, nu țărilor balcanice! (confuziile pot fi grave sau numai derutante – un exemplu din ultima categorie: la apariția, în România, a dublului dicționar român-macedonean și macedonean-român¹⁴, multe persoane au crezut că era vorba de un dicționar aromân! Explicațiile pe care le-am dat mereu m-au costat mult timp pierdut: respectivul „macedonean“ era, de fapt, „macedo-slav“!).

Așadar, numele etnic este foarte apropiat, prin natura sa, numelui propriu: dacă într-o familie sunt mai multe *Maria*, se caută o modalitate de a le individualiza (adăugându-se sufixe, atribute etc.; de ex., în română: *Maria*, *Mărioara*, *Măriuca*, *Marica*, *Maricica*, *Maria mare*, *Maria mică*, *Maria a Domnichii* etc.; pentru *Moldova*, se spunea *Moldova Sovietică*, se spune acum *Moldova de dincolo de Prut* etc.). Confuzie înseamnă „lipsă de precizie“, ceea ce duce la eroare, derută, haos și alte tulburări de toate felurile. De aceea, numele MACEDO-VLAH mi se pare cel mai potrivit.

11. Aromânii sunt creștini ortodocși. Ortodoxismul lor are specificul lui (spre deosebire de acela al românilor din nord).

Distincția 'creștin ~ ortodox' deosebește pe aromâni și aromâna (vocabulary ei) de românii și româna din nordul Dunării: dacă, pentru toți românii, *creștinismul* este funciar, primordial și latin, în schimb, *ortodoxismul* este adoptat, tardiv și neogrec la aromâni, dar în sușit, vechi (de peste un mileniu) și bizantinoslav la românii din nord. Vocabulary aromân conține foarte puține

¹⁴ Mile Tomici, *Dicționar român-macedonean și macedonean-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986 (Vol. 1-2).

Dodecalog

elemente de ritual ortodox, iar literatura rituală este, și ea, foarte rară. De fapt, aromânii nu au avut o organizare ecleziastică proprie, biserica greacă impunându-se, târziu, ca atare¹⁵.

12. Aromânii (macedo-vlahii) trebuie să aibă un singur scop: să-și cultive limba maternă și tradițiile lor.

Nu cred să existe aromâni care să aibă alte pretenții în țările în care trăiesc, în Peninsula Balcanică. Dacă există, ei trebuie să aibă grijă și să vorbească în numele lor. A implica pe toți aromânii în inițiative, porniri, acțiuni aberante, incompatibile cu concepțiile lumii contemporane, care vrea să realizeze o înțelegere reală între popoare, înseamnă a descalifica o etnie și a distruge tot ceea ce strămoșii noștri și personalitățile noastre au realizat de-a lungul secolelor.

¹⁵ Matilda Caragiu Marioțeanu, *Païen, chrétien et orthodoxe en aroumain*, în *Studi romeni e romanzi, Omaggio a Florica Dimitrescu e Alexandru Niculescu, Linguistica, Etnografia, Storia Romana*, Padova, 1995, p. 52-73.

POST-SCRIPTUM

*În cei doi ani care au trecut de la apariția DODECALOG-ului, reacțiile pe marginea celor 12 adevăruri formulate nu au lipsit. Autorii lor pot fi grupați, **grosso modo**, în două categorii:*

*a. unii, majoritatea (mai ales oameni de știință, dar și nespecialiști, din toată lumea), au adoptat *i n t e g r a l* și necondiționat opiniile mele;*

b. alții, mai ales aromâni din România, au contestat unele din adevărurile cuprinse în DODECALOG.

*Voi spune din capul locului că, în ceea ce mă privește, nu aș avea de făcut *n i c i* o modificare în text (cu privire la conținutul sau la forma lui; o singură deosebire: am introdus un nou paragraf, referitor la ortodoxismul aromânesc): acest DODECALOG a fost elaborat după studii aprofundate și în totală cunoștință de cauză.*

*Afirm, de asemenea, cu toată răspunderea, că ambele categorii de opinii conțin interpretări care sunt departe de ideile mele, nu au nici o legătură cu ele sau sunt intervenții ale unor oameni total nevizități. Fie din cauza unei lecturi superficiale, fie din motive subiective (păreri/interese personale sau de grup, prioritare, neștiință), s-au tras câteva concluzii aberante. Nu intenționez să fac aici o analiză a acestor opinii (ceea ce ar fi fost necesar dacă se impuneau unele schimbări în text), doresc să fac doar unele *p r e c i z ă r i*:*

Într-un fel sau altul, s-a ajuns la concluzii denaturate ca: „aromâna nu este limbă română“ sau „aromâna este o altă limbă decât limba română“.

*Or, nu se fac nicăieri în DODECALOG astfel de afirmații, dimpotrivă, ca în *t o a t e* lucrările mele, se arată că aromâna este o variantă a românei comune, a celui „trunchi“ comun din care s-au desprins aceste variante *i s t o r i c e* (denumite tradițional „dialecte“) ale limbii *străromâne* (= germ. *Urrumänisch*). Ceea ce este nou în DODECALOG*

Dodecalog

este tocmai această precizare: aromâna este un „dialect“ i s t o r i c al unei faze v e c h i din istoria limbii române (aici rezidă și deosebirea dintre opinia mea și aceea a lingviștilor Al. Graur și Ion Coteanu, care, în deceniul al 6-lea, eliminau stratul străromân, vorbind de „limbi“ de sine stătătoare, născute direct din latina carpato-balcanică, fără o etapă românească de comunitate).

*O altă precizare pe care o aduce DODECALOG-ul este aceea că aromâna și aromânii nu s-au desprins din românitatea **nord-dunăreană**, locul lor de origine fiind **sudul Dunării**.*

*Greșesc, deci, în primul rând, cei care, din nevoia de argumente în favoarea identității aromânilor, plecând de la DODECALOG, denaturează ideile mele spunând că aromâna/ aromânii este/ sunt o altă limbă/ un alt popor decât limba română/ românii: o exagerare și o deformare inutile, căci însuși faptul de a vorbi o altă limbă decât oricare din limbile balcanice – **toate neromanice, nelatine!** – le conferă acest drept! Acești autori fac o gravă eroare i s t o r i c ă.*

*Greșesc însă, în al doilea rând, și cei care, exagerând în sens invers, pun semnul egalității între 'aromână' și 'aromâni' (din sudul Dunării) și 'română' și 'români' (din nordul Dunării). Acești autori fac în plus o gravă eroare g e o g r a f i c ă: aromânii sud-dunăreni sunt la ei acasă acolo, dar sunt în diasporă în orice alt loc pe care s-au așezat după ce și-au părăsit locuințele de baștină (în România sau aiurea – oricât de mult ar deranja termenul **diasporă** pe unii autori).*

Dacă egalizarea în discuție ar fi exactă, atunci n-ar trebui să se mai cultive aromâna ca limbă maternă a aromânilor (de ce ar mai fi nevoie de reviste, cărți, dicționare etc. în aromână, pentru aromâni?). Dimpotrivă, tot acest efort care se depune de sute de ani are ca scop tocmai păstrarea individualității aromânei și îmbogățirea, creșterea ei, a acestei verigi a lanțului evolutiv latino-romanice sud-est dunărean, de o importanță covârșitoare pentru romanitate și românitate.

Este clar că și acești autori vor să cultive, totuși, aromâna, cultivând însă, în același timp, și contradicția, confuzia. Consecința p r a c t i c ă imediată a acestei opinii, care a început să fie pusă, de altfel, în aplicare, este: (re)înființarea unor școli și a unor biserici la aromânii din țările

balcanice în limba română l i t e r a r ă. Așa cum am arătat însă și în DODECALOG, o astfel de inițiativă nu salvează aromâna și aromânii de la pieire, ci, cel mult, ar putea face să crească numărul de aromâni cu o situație materială precară, din unele țări balcanice, dornici să studieze/emigreze în România.

Aromâna și aromânii se pot salva numai prin limba lor maternă.

A-i 'cultiva' pe aromâni înseamnă pentru mine a le permite să-și cultive limba și anume: prin câteva ore – poate 4 – de a r o m â n ă (limbă, literatură, istorie, civilizație etc.) și 2 ore de limbă română l i t e r a r ă săptămânal, în școlile din localitățile cu populație aromânească densă din țările balcanice. Cât despre 'cultivarea' lor în sensul instruirii și al perfecționării într-un domeniu oarecare, aceasta se face, în mod firesc, în limba oficială a țării în care aceștia trăiesc: în greacă, albaneză, macedoneană, sârbă, bulgară, italiană, germană etc. Fără limba lor maternă însă, de mâine nu s-ar mai putea vorbi de aromâni!

Acest lucru trebuie împiedicat cu orice preț, căci această etnie sud-dunăreană este veche de 2000 de ani și ea trebuie să persiste spre folosul latinității, al românității și al balcanității. Dovezile identității ei sunt vechi și clare. Aș puncta doar câteva aspecte mai recente, referitoare la s c r i s u l în aromână (lăsându-le istoricilor sarcina de a vorbi despre atestările din cronici, începând cu anul 976, notat de cronicarul bizantin Kedrenos, sau altele mai timpurii).

*În momentul în care, în 1731, Ieromonahul Nectarie Târpu a scris pe gravura de la Ardenica (Ardenița), Albania, un text scurt în aromână, punând limba sa maternă alături de latină, greacă și albaneză, el a dat un act de naștere aromânei în contextul balcanic și romanic: **Viryiră, mum-al Dumnedă, oară tră noi pecătoșl'i.** „Fecioară, muma lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi păcătoșii“ (este posibil să fi existat scrieri mai vechi ca aceasta – **Liturghierul aromânesc** pare a fi una dintre ele –, dar **Inscripția lui Nectarie Târpu** este, deocamdată, cel dintâi text aromânesc d a t a t).*

*Și, de vreme ce Th. A. Cavaloti și Daniil Moscopoleanul au pus în **Lexicoanele** lor aromâna alături de greacă, albaneză și bulgară (la Daniil), se mai poate îndoii cineva de faptul că acești aromâni n-au avut*

Dodecalog

conștiința clară a identității lor etnolingvistice?

Tot ce a urmat după aceste texte: literatură religioasă, didactică, populară, cultă, științifică, totul este, pe de o parte, o dovadă a existenței acestor entități cu numele de 'aromân/ aromână' și totul a fost realizat (și publicat), pe de altă parte, în scopul păstrării și al creșterii acestui tezaur neprețuit prin valoarea sa individualizatoare.

Datorită învățaților din toate timpurile și din toată lumea, aromâna și aromânii sunt consemnați ca atare, iar tomurile care o/ îi descriu figurează în toate bibliotecile lumii.

*Și datorită forței sale de caracter, conștiința de sine a aromânului este foarte puternică. De aceea el spune cu mândrie, când se află lângă un vorbitor de altă limbă: **eu hiu armânu!** (se înțelege, în limba interlocutorului: „eu sunt aromân!“, adică „nu sunt nici turc, nici grec, nici evreu, nici francez etc.“). Dar spune cu bucurie, când se întâlnește cu un român nord-dunărean, acolo, pe pământ balcanic sau oriunde: **și-eu hiu armânu!** („și eu sunt <a>român!“ = „ca și tine!“).*

Identitate și românitare.

Consider că înțelegerea exactă a sensurilor celor 12 adevăruri din DODECALOG se impune: orice denaturare nu numai că nu ajută, dar subminează evoluția pozitivă a aromânei, rolul ei fundamental în conservarea și afirmarea identității vorbitorilor ei, aromânii.

8. ANEXE:

- (1) **Scurtă biografie a autoarei.**
- (2) **Schemă cu distribuția numelor românilor.**
- (3) **Harta răspândirii aromânilor în Peninsula Balcanică.**

Scurtă biografie

MATILDA CARAGIU MARIOTEANU s-a născut la 20.07.1927, în orașelul Hrupiști (Αρχος Orestikon), Grecia, din părinți aromâni (macedo-vlahi). În 1928, familia sa a emigrat în România. A studiat limba și literatura română/ franceză la Universitatea din București (1947-1951), unde a și fost numită preparator la Catedra de limbă română, încă din timpul studiilor (1950). A parcurs ierarhia universitară până la pensionare (1982). Între 1970-1973, a funcționat ca profesor invitat la Universitatea din Salzburg, Austria, iar în 1983 la Universitatea din Frankfurt am Main, Germania.

Activitatea sa didactică universitară s-a axat pe istoria limbii române și gramatica istorică/ descriptivă a limbii române, dialectologia română (nord- și sud-dunăreană), limba română contemporană, limba română pentru străini. A acordat 70 de grade didactice I profesorilor de limbă și literatură română din țară.

Activitatea științifică: doctorat în filologie (1967), cu teza **Fonomorfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală** (publicată în volum în 1968). A editat cel mai vechi text aromân de slujbă religioasă, **Liturghier aromânesc. Manuscris anonim inedit** (1962, onorat cu premiul Ministerului Învățământului). Volumul **Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)**, amplă lucrare de sinteză, publicat în 1975, a primit premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române. Câteva alte volume (în colaborare) sunt destinate istoriei limbii române (1969), **dialectologiei române** (1978) sau predării limbii române străinilor: **Cours de langue roumaine**, București, 1967, 1972, 1978, **A Course in Contemporary Romanian**, 1969, 1980, și **Rumänisch für Sie**, München, I, 1976, II, 1979, București, I - II, 1993. A publicat numeroase lucrări — capitole în volume colective și studii, articole proprii - descriptive și/sau istorice- asupra limbii române, asupra piemontezei etc. Are o foarte bogată activitate în domeniul cultivării limbii române, al cunoașterii varietății ei regionale etc. prin radio și televiziune: este unul din fondatorii rubricii săptămânale t. v. , consacrată limbii române, „Mult e dulce și frumoasă” (și sub alte denumiri) și colaboratorul ei constant timp de peste 30 de ani.

M. C. M. nu a încetat să studieze, de-a lungul întregii sale vieți, sub toate aspectele, limba sa maternă, aromâna (pe lângă lucrările în volum amintite, a publicat descrieri fonologice, morfologice, lexicale, tipologice, trăsături individualizatoare, literatură aromânească, personalități etc.). A repovestit în limba română literară basme aromâne (în seria „Basmе nemuritoare”; în placheta **Norocul și mintea** și în antologia colectivă ilustrată „Cele mai frumoase basme ale lumii”). A scris versuri în aromână (în 1990 — pe un disc, în 1994 — în volum: **Di nuntru și-di nafoară**, cu transpuneri în româna literară). Este o colaboratoare constantă a revistei „România literară”.

Din 1993, este Membru corespondent al Academiei Române.